

Микола МАНЬКО

До питання про час заснування та дату першої писемної згадки про Новомалин

Новомалин на Острожчині – село з давньою та багатою історією. Свого часу він мав міський статус і міське самоуправління згідно магдебурзького права, протягом століть був однією з найвідоміших магнатських резиденцій Волині.

Новомалин не є найдавнішою назвою цього поселення в 12 км від Острога біля річки Збитенки. Ця назва з'явилася лише 1590 р., коли її отримало засноване тут місто. А до цього принаймні півтора століття майбутній Новомалин носив назву “Глухи”, “Глухні”, “Глухів”, яка побутувала ще у XVIII ст. Дослідник топоніміки Острожчини Я. Пура таку варіантність назв зумовлює різними причинами: говірковою усномовною практикою, видозміною іменованих об'єктів, помилковими записами¹. Подібна варіантність назв була властива в минулому і ряду інших населених пунктів Острожчини – Межирічу, Новородичам, Ілляшівці, Грем'ячому, Вельбівному та ін.; в усному мовленні зберігається вона подекуди і досьогодні².

Найдавнішу назву Новомалина автори краєзнавчої літератури традиційно пояснюють як “глухі закутки”, оточені лісами, гаями, чагарниками. Не відкидаючи повністю подібного тлумачення, Я. Пура вказує на високу ймовірність походження цієї назви як відособового формування для вираження приналежності, тобто вияву в ньому прізвища (прізвиська) “Глух”, відомого в писемних джерелах XV-XVII ст., із прихованим значенням “позбавлений слуху”, “недочуваючий”. Топонім “Глухів” зустрічається на Сумщині і Львівщині. На карті України в різних областях існують співзвучні поселення: Глухи, Глухівці, Глухівщина, Глухова, Глуховець, Глуховичі, де, на думку Я. Пури, виразно простежується відособова основа³.

В літописних та інших пам'ятках киево-руської і галицько-волинської доби населений пункт Глухи чи подібний до нього топонім не зустрічається, хоча не виключено, що він міг побутувати і в ті часи. Навіть знамениті в майбутньому волинські міста Острог і Дубно лише по одному разу згадуються в писемних джерелах домонгольської доби (під 1100 р.)

Землі Новомалина і його гористих заліснених околиць здавна були залюднені, тож існування тут поселення в часи Київської Русі можна вважати доведеним, хоча його назва і залишиться нам невідомою⁴. Належало воно до Волині – історичного регіону на північному заході України, в VII-IX ст. заселеному східнослов'янськими племенами бужан, дулібів і волинян. Наприкінці X ст. (літописний запис під 981 р.) за правління

Володимира Святославовича майбутні Волинь і Галичина увійшли до складу Київської держави і поєднали свою долю з “Руською землею” – Середньою Наддніпрянщиною з Києвом в центрі⁵. Термін “Волинь” на позначення території вперше з’являється 1077 р.⁶ Адміністративним і єпархіальним центром Волинської землі було місто Володимир (нині – Володимир-Волинський). Поступово на ній формуються нові політичні центри, серед яких – Луцька волость і на схід від неї – Погоринська волость у басейні р. Горині із стольним містом – Дорогобуж (нині село Гощанського району на Рівненщині). До останньої, найвірогідніше, і входили землі майбутнього Новомалина. З 1119 р. Волинська земля була спадковим володінням дітей і онуків старшого сина Володимира Мономаха – Мстислава Великого; її волості були підпорядковані або безпосередньо київському князю, або поставленим від нього князям, але з часом вони унезалежнюються від Києва. 1199 р. волинський князь Роман Мстиславович здійснив об’єднання своїх володінь з Галицьким князівством. Постає єдина Галицько-Волинська держава, яка за синів Романа князів Данила Галицького і Василька після сорокарічних збройних випробувань зуміла відновити свою незалежність і цілісність, встановити внутрішній мир у своїх володіннях і здобути міжнародний авторитет. В умовах монгольської навали Галицько-Волинська держава, хоча і зазнала величезних спустошень, проте зуміла досягти м’якшої форми залежності від Золотої Орди, ніж, наприклад, Київщина чи Чернігівщина. Це, між іншим, приваблювало на Волинь мігрантів з інших руських земель. За відсутності відповідних писемних або ж археологічних джерел все ж здається ймовірним, що поселення на місці сучасного Новомалина, враховуючи його розташування у глухих (“Глухні”) заліснених закутках, збереглося під час монгольської навали 1240 р., або ж – у випадку свого знищення – було невдовзі відроджене місцевим (що переховався в лісах) або ж прийшлим зі сходу людом, тим більше, будівельної деревини тут було в достатній кількості і необхідної якості.

Близько 1323 р. із загибеллю останніх нащадків Романа Мстиславовича і Данила Галицького братів Андрія і Лева Юрійовичів перервалася галицько-волинська лінія Мономаховичів. Тим часом зростає збройна і політична потуга молодого Литовського князівства, яка розширює свою територію за рахунок давньоруських князівств, найчастіше – мирним шляхом, в т. ч. за рахунок династичних шлюбів. Правитель Литовського князівства Гедимін (1316-1341) уперше почав титулуватися “Великим князем литовським, руським і жематійським” і спрямував свої зусилля на приєднання до своїх володінь українських земель і, насамперед, Волині. Син Гедиміна Любарт (охрещений в православ’ї під іменем Дмитро) був одружений з дочкою останнього володимирського князя Андрія Юрійовича. 1340 р. волинські бояри запросили Любарта на вакантний княжий престол. В результаті тривалих війн з Польською короною Волинська земля

залишилася за литовською династією Гедиміновичів, і Любарт – рідний брат співправителів Великого князівства Литовського Ольгерда і Кейстута – утвердив себе володарем Луцького удільного князівства, яке по ньому успадкував і до 1393 р. володів ним син Федір.

Новомалинські землі увійшли до складу своєрідної держави в державі із центром в Луцьку, володар якої – литовського походження, але охрещений за православним обрядом, одружений з руською князівною з місцевої династії, призвичаєний до традицій підвладного йому населення обмежував свою залежність від столичного Вільна лише визнанням зверхності Великого князівства Литовського, а сам проводив незалежну політику, розбудовував і залюднював свої володіння, модернізував замки, опікувався православними храмами, монастирями, і єпископськими кафедрами, і все це у доброму порозумінні з місцевою давньою знаттю⁷.

1385 р. відбулася Кревська унія Литви з Польщею. Великий князь Литовський Ягайло, один із молодших синів Ольгерда, одружився з польською королевою Ядвігою і обійняв польський королівський престол за умови навернення свого народу у католицьку віру (при цьому не уточнювалося, чи цесується лише литовців-язичників, чи й православного населення Великого князівства) і навічного прилучення Литви із руськими землями до Польщі. Другий пункт умови викликав опозицію більшості литовських князів – нащадків Гедиміна. У ході династичної війни, що розпочалася невдовзі, двоюрідний брат Ягайла Вітовт Кейстутович у 1392 р. домогся визнання себе довічним намісником Великого князівства Литовського, а у 1398 р. – і повноладним Великим князем Литовським під номінального зверхністю польського короля Ягайла. Фактично розірвавши Кревську унію з Польщею, Вітовт спрямував зусилля на зміцнення власної влади і централізацію державного управління у Великому князівстві Литовському, на боротьбу із сепаратизмом окраїнних земель. Володарі українських удільних князівств із правлячої литовської династії були позбавлені своїх спадкових уділів і замінювалися великокняжими намісниками або цілком залежними від Вітовта князями-державцями. Ліквідоване було і Волинське удільне князівство. Син Любарта Федір (р. н. невідомий – 1431) був позбавлений у 1393 р. батьківського луцького престолу, отримавши натомість на правах князя-державці Сіверську землю⁸. Волинською землею віднині управляли намісники Вітовта.

Саме з цим періодом нашої історії пов'язана перша писемна згадка про село Глухи чи Глухні, як і поява на арені великої політики державного діяча, в актовому документі якого ця назва вперше оприлюднена на письмі. Мова йде про наймолодшого сина великого князя Ольгерда Свидригайла (бл. 1375-1452), постать якого на протязі більше півстоліття перебувала в епіцентрі політичного життя Східної і Центральної Європи.

В красназвчій літературі про Новомалин з XIX ст. була розповсюджена, та й тепер широко побутує версія про заснування цієї оселі 1392 р. або ж

невдовзі після цієї дати, “коли”, як пише сучасний автор, “її перший володар відставлений з уряду Литви князь Свидригайло отримав від короля Владислава Ягайла маєтність, названу ним “Глухні”, оскільки, мовляв, була в лоні дрімучих (“глухих”) лісів. Тут при річці Збитенці під таким же іменем він спорудив величезний замок”⁹. Це саме пишуть і більшість його попередників – авторів популярних і довідкових краєзнавчих видань. О. Цинкаловський уточнює: “Село згадується в 1393 р., коли то воно належало до кн. Льва Свидригайла¹⁰, де збудував він великий і міцний замок”¹¹. Уточнення, як бачимо, стосується лише дати, без посилання на джерело, на якому воно базується. Не викликає сумнівів, що більшість публікацій про час заснування Новомалина і його засновника ґрунтуються на виданні 1889 р. відомого краєзнавця Волині М. Теодоровича, який писав буквально: “Село Новомалин – очень старинное поселение. В 1392 году князь Литовский Свидригайло, выжитый из Литвы, получил в удел от короля Владислава – Ягелло селения в повете Кременецком и др., к коим принадлежала и околица Новомалина. Здесь в гористой местности, над р. Любачовской (Залабувкой) он построил огромный замок, который он назвал “Глухни” – от того, что самая местность эта была окружена глухими (дремучими) лесами”¹². Знову-таки вказівки на джерела цієї історичної інформації у виданні М. Теодоровича відсутні. В свою чергу, наведений вище текст є не зовсім дослівним перекладом, зробленим (знову ж таки без вказівки на оригінал) М. Теодоровичем з відповідного місця у статті про Новомалин в одному з томів польської краєзнавчої енциклопедії “*Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich*”, що вийшов у світ в 1886 р. Однак в останньому виданні є одна, але істотна відмінність. Автор невідписаної статті будівничим замку у Глухах називає не Свидригайла, а його старшого брата Скиргайла Ольгердовича – саме він отримав від Ягайла у 1392 р. кременецький та ін. повіти на Волині, тобто землі, до яких належав і майбутній Новомалин¹⁴. На жаль, і тут відсутні джерельні посилання, як і в пізнішій польськомовній публікації М. Орловіча, де повідомляється, що старожитній замок в Новомалині існував уже в XIV ст., а князь Свидригайло на початку XV ст. його розширив і перебудував, “jako zamek myśliwski i gród obronny”¹⁵.

Отже, як давні, так і пізніші краєзнавчі публікації про будівництво замку в Глухах у 1392 р. та його першого власника писемними джерелами не підтверджені. Чи відомі на сьогодні факти біографії Скиргайла і Свидригайла Ольгердовичів дозволяють підтвердити причетність того чи іншого з братів до цієї події? Скиргайло Ольгердович (р. н. невідомий – 1396) був троцьким і полоцьким князем, у династичній війні між Ягайлом і Вітовтом підтримав польського короля, тож 1386-92 рр. був його намісником в Литві. З 1392 р. дійсно був усунутий від управління Великим князівством Литовським, яке успішно перебрав у свої руки, а потім і незалежнив Вітовт. Надання Скиргайлу Кременецької землі мало бути

тимчасовою компенсацією йому за втрату вищої на той час посади у Великому князівстві. Головною ж компенсацією стало отримання ним, згідно угоди 1392 р. між Ягайлом і Вітовтом, відібраного у брата Володимира, Ольгердовича Київського князівства, яке Скиргайло обійняв у 1395 р. А вже 1396 р. він був отруєний митрополичим намісником Фомою і був похований у Києво-Печерській Лаврі¹⁶. Чи в період між 1392-1395 рр., тобто між усуненням з посади намісника польського короля у Литві і вступом на київський княжий престол, Скиргайло проживав у наданих йому волинських володіннях з центром у Кременці, чи займався розбудовою оборонних і мисливських замків на їх теренах, в т. ч. на надзвичайно вигідних для цього новомалинських землях, історія писемних свідчень не зберегла.

Зате збережені історико-біографічні джерела рішуче заперечують саму можливість причетності Свидригайла до будівництва замку в Глухах наприкінці XIV ст. і взагалі його появи в цих краях у 1392 р. Народжений близько 1375 р. наймолодший син великого князя Ольгерда та його другої дружини, княгині Уляни Тверської, він був охрещений за православним обрядом під іменем Лев, але після Кревської унії згідно волі старшого брата – короля і великого князя Ягайла прийняв католицтво та нове християнське ім'я Болеслав. До 1392 р. (!) – року смерті своєї матері – Свидригайло не мав власного уділу і мешкав при княгині Уляні Тверській у її вдовиному наділі Вітебську, який і збирався успадкувати. Однак його права на Вітебськ підтверджені не були, а після збройного конфлікту Свидригайла з двоюрідним братом Вітовтом його в кайданах відправили до краківського двору Ягайла, звідки він втік до Угорщини і тривалий час намагався поновити з допомогою пруських хрестоносців військові дії з володарем Литви. Побачивши безуспішність своїх акцій, у 1399 р. повернувся на батьківщину, де 1400 р. отримує від Ягайла у “держання” Подільське князівство. Вже на початку 1402 р., скориставшись війною Ягайла в союзі з Вітовтом проти хрестоносців, Свидригайло емігрує і переходить на сторону останніх, робить невдалу спробу оволодіти Вільном і замість Вітовта зайняти великокняжий литовський престол. Прощений братом, він знову повертається на батьківщину у свої подільські володіння, а 1407 р. отримує від Вітовта Сіверське князівство із стольним містом Брянськ. Але вже наступного 1408 р. Свидригайло із княжим двором і власним військом перебрався на службу до Великого князя Московського, від якого отримав ряд міст, в т. ч. Владимир, і виступив на його стороні у московсько-литовській війні. Після того, як конфліктуючі сторони схилюлися до переговорів, Свидригайло повернув зброю проти московського володаря, спалив Серпухов й емігрував у Прусію, де був викрадений агентами Вітовта.

Отже, як бачимо, ні в не раз згадуваному вже пам'ятному 1392 р., ні в наступні 20 років Свидригайло Кременецькою землею та новомалинськими околицями не володів і мисливського замку збудувати тут ніяк не міг.

В Кременці Свидригайло з'явився лише після свого викрадення в Прусії. Непроступна Кременецька фортеця стала місцем його тривалого ув'язнення, звідки його лише 1418 р. звільнили православні князі Федір Ніс та Дашко Острозький (син знаменитого князя Федора Острозького, визначного воєначальника, а на схилі віку монаха Києво-Печерського монастиря, канонізованого по смерті православною церквою). Після чергової еміграції і повернення на історичну батьківщину Свидригайло осів у наданих йому чернігівських володіннях. Попереду був його зоряний час: після смерті Вітовта у 1430 р. Свидригайло був проголошений Великим князем Литовським. Після його вступу на престол розпочалася польсько-литовська війна за володіння Поділлям, яка охопила і терени Волині, куди увійшли війська Ягайла. Війна закінчилася двоохрічним перемир'ям, а вже 1432 р. за підтримки польської сторони в результаті дворцевого перевороту на чолі з рідним братом Вітовта Зигмундом Кейстутовичем Свидригайло був позбавлений великокняжого престолу у Вільно¹⁷.

Розпочалася династична війна, в якій руські (білоруські та українські) землі підтримували Свидригайла, а його основною опорою були православні князі – як Рюриковичі, так і Гедиміновичі, які свого часу були усунуті Вітовтом від державного керма, а за правління його наступника зайняли провідне місце при королівському дворі. Залишилася вірною Свидригайлу і Волинська земля з її чисельними княжими родами. Навіть після страшної поразки військ Свидригайла під Вількомиром у 1435 р., коли від нього відступилися білоруські землі, Волинь і надалі визнавала його великим князем, а Луцьк із повітом був його основною твердиною і опорою у тривалій війні. Тому коли Луцька земля у 1438 р. під загрозою приєднання до Польщі присягнула Зигмунду Кейстутовичу, обравши його як “менше зло”, це означало повну поразку Свидригайла і його прихильників. Свидригайло залишив межі Великого князівства, і, найвірогідніше, поселився у своїх маєтностях у Галичині, ближче до кордонів батьківщини.

У 1440 р. Зигмунд став жертвою змови аристократів із числа колишніх ворогів – литовців-католиків і православних русинів. На великокняжий трон зійшов син Ягайла Казимир. Серед перших акцій нової влади було примирення із Свидригайлом та вірними йому волинськими князями та боярами. За Свидригайлом був визнаний довічний титул великого князя і надано в уділ Луцьку землю – більшу частину Волині. Таким чином було поновлене Волинське удільне князівство із власним правителем і виразним автономним статусом у Великому князівстві Литовському, який зберігся за Волинською землею і після смерті Свидригайла у Луцьку 10 лютого 1452 р.¹⁸.

Ми докладніше зупинилися на головних епізодах бурхливого життя Свидригайла Ольгердовича не лише тому, що з його ім'ям пов'язана перша писемна згадка про Новомалин, а й для необхідного уточнення дати цієї

згадки. Традиційно більшість публікацій відносить її до 14 липня 1446 р. – тобто до останніх років життя Свидригайла – волинського удільного князя з номінальним великокняжим титулом і резиденцією у Луцьку. Не викликає сумніву, що їх автори, починаючи з М. Теодоровича¹⁹, недостатньо вивчили першопублікацію грамоти великого князя Свидригайла, згідно якої він надає своєму слугі Оліфейру за його вірні послуги село Глухні, селище Стаї²⁰ і село Торговицьке²¹ у Луцькому повіті. Ця грамота вперше була опублікована в першому томі львівського видання документів із архіву князів Сангушків у Славуті у 1887 р.²² Авторів польської краєзнавчої енциклопедії “*Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich*”, у черговому томі якої вийшла у 1886 р. стаття про Новомалин, вона ще не була відома. Публікатори грамоти З. Л. Радзимінський (у співпраці з П. Скобельським і Б. Гарчаком) виявив її у так званій “Книзі Бони”, ще відомій під назвою “*Monumenta dukum in Ostrog*”, у яку були вписані найважливіші документи, що стосувалися маєтностей князів Острозьких на середину XVI ст. Книга була підготовлена для Беати Костелецької – вдови князя Іллі Острозького, яка саме тоді займалася поділом маєтностей із братом покійного чоловіка – князем Василем-Костянтином Острозьким. Вірогідність копій власноручно підтвердила своїми підписами на сторінках книги польська королева Бона²³.

Публікатор грамоти у заголовку продатував її 14 липня 1446 р. – саме така дата стоїть у кириличному тексті, поміщеному у “Книзі Бони”. Однак в примітках до публікації, на які більшість пізніших авторів чомусь не звернули увагу, З. Л. Радзимінський з кількох причин поставив цю дату під сумнів. По-перше, не співпадають рік від Різдва Христового і так званий індикт²⁴. По-друге, в 1430-1438 рр. (тобто в період, коли він займав великокняжий престол або ж вів боротьбу за його повернення) Свидригайло титулував себе Великим князем литовським і руським, тоді як після 1440 р. – просто Великим князем (Великим князем литовським і руським титулувався і реально був його племінник Казимир). До того ж після 1440 р. Свидригайло в своєму титулі використовує найменування по-батькові (“Ольгердович”), що раніше не практикував, а в його дарчій грамоті Оліфейру найменування по-батькові відсутнє. І, по-третє, серед членів великокняжої ради – свідків надання Глухнів – названий луцький владика Феодосій, тоді як в 1446 р. Луцьку кафедру вже обіймав єпископ Євфимій. Все це разом взяте дало підстави З. Л. Радзимінському датувати грамоту Свидригайла про надання Глухнів своєму слугі Оліфейру не 14 липня 1446 р., а 14 липня 1437 р., тобто віднести її до періоду його боротьби за великокняжий престол із Зигмундом Кейстutowичем²⁵. Волиняни були опорою Свидригайла в цій тривалій боротьбі, і земельні надання, як у випадку з Оліфейром, були винагородою за нелегку вірну службу.

Отже, перша писемна згадка про Новомалин відноситься до 14 липня 1437 р. Текст виданої у Луцьку грамоти свідчить, що вже на той час Глухні були

давнім село (“со всем с тым, што к тому селу тягло и служило издавна: с приселки, з нивами, с пашнями, з леси, из бортными землями, из ловы, из ловищи, из бобровыми гоны, из реками, ис озеры, ис кринищами, ис потоки, ис ставы и ставища...”). Однак жодної згадки про існування в Глухнях мисливського чи оборонного замку в тексті грамоти ми не зустрічаємо²⁶. Є всі підстави стверджувати, що великокняжого замку-резиденції XIV – 1-ї половини XV ст. в Глухнях не існувало, інакше Свидригайло в своїй грамоті або надав би його у повну спадкову власність слугі Оліфейру, як зробив це із селом та його угіддями, або ж застеріг за собою право і надалі використовувати замок на власний розсуд, чого, однак, не зробив.

В основу походження версії про заснування села Глухні і будівництво замку князем Свидригайлом лежить, очевидно, по-перше, його популярність серед волинських князів і боярства як їх захисника і “провідника руського язика”, а в підсумку своєї діяльності – творця реальної – на довгі часи – автономії Волинської землі; по-друге – величність спорудженого згодом замку, як гідного такої видатної історичної постаті; по-третє – цілком вірогідна можливість перебування Свидригайла в цих краях (одна із його великокняжих грамот видана в Острозі 2 вересня 1438 р.²⁷ – це надання пану Григорію Сестреновичу двох сіл у Летичівському повіті), і, звичайно, сама грамота 1437 р., що стосується Глухнів, яка в наступних поколіннях могла породити думку, що Свидригайло був безпосереднім власником цього села (і навіть якийсь час мешкав у ньому), а не просто верховним сувереном, який земельними наданнями, як і у випадку з Оліфейром, нагороджував осіб із свого оточення за вірну службу.

Після першої писемної згадки про село Глухні від 14 липня 1446 р. у відомих на сьогодні документах наступних найближчих десятиліть його назва не зустрічається. Але лише в часовому проміжку між 1458-1475 рр. (менше, ніж за двадцятиріччя) в документах, опублікованих в 1 тому видання славутського архіву Сангушків, згадується ім'я пана Мишка Глуського – без сумніву, власника Глухів, і, найвірогідніше, прямого нащадка Оліфейра, винагородженого перед цим великим князем Свидригайлом. У всіх шести документах Мишко Глуський виступає як гідний довіри і поваги свідок у важливих маєткових справах, в т. ч. і між представниками княжих родів. Всі шість документів написані давньоукраїнською діловою мовою, п'ять із них укладені в близькому від Глух Острозі, а шостий – у столичному Луцьку. Так, 13 червня 1458 р. в Острозі пан Мишко Глуський був свідком угоди, згідно якої Олехно Юрійович Чуска продав Дробишу Мжуровичу свої спадкові села Конюхи і Рапотів, зобов'язавшись також заступати Дробиша у військових походах. При цьому господар Глух і ще троє свідків (в т. ч. князь Путятя) названі королівськими земянами, тоді як про інших свідків зазначено, боярами яких князів вони є або яку службу у них виконують²⁸. Це засвідчує високий статус пана Мишка Глуського, його незалежність від князів Острозьких чи іншого

волинського княжого роду. Коли ж 20 вересня 1463 р. в тому ж Острозі згаданий вище Дробиш Мжурович перепродав князю Івану Васильовичу Острозькому придбані ним раніше маєтності в Олехна Чуски, пан Мишко Глуський із титулом “великого короля зем'янин” розпочинає список свідків цієї майнової угоди, учасником якої був глава найпотужнішого княжого роду Волині, і стоїть у списку попереду навіть острозького воеводи пана Пашка Митковича і Катуні – маршалка князя Івана Острозького²⁹. 25 січня 1465 р. в Острозі пан Мишко Глуський був свідком ще однієї угоди князя Івана Острозького, коли той придбав у пана Гринька Єловича за 30 коп грошів широкі село Долоче³⁰. 20 червня 1466 р. він своєю участю засвідчив зразу дві угоди князя Івана Острозького з паном Янком Чапличем про купівлю у того спадкового села Гольче і надання йому двору Межиріччя із зобов'язанням довічної і спадкової служби князю та його нащадкам³¹. І, нарешті, 4 липня 1475 р. пан Мишко Глуський виступив свідком на судовому процесі у Луцьку між князями Михайлом Васильовичем Збараським і його дядьком Семеном Васильовичем у справі поділу спадщини покійного князя Солтана Збараського. Перед судом у складі князя Олександра Сангушка, старости луцького Михайла Монтовтовича і старости володимирського і маршалка Волинської землі Олізара Шиловича постало питання, чи не є фальшивим документом угода між братами Солтана Збараського на той час теж покійним Василем (батьком Семена) і Михайлом в цій справі, укладена раніше без королівського дозволу. Князь Семен перед судом підтвердив справжність листа і підписав свідків на ньому; його дядько це заперечував і поставив вимогу заслухати тих свідків, серед яких був начебто і пан Мишко Глуський, яким повністю довіряє, “яко добрым людям”. Глуський та інші свідки підтвердили, що між братами Збараськими велися лише попередні розмови про поділ володінь покійного брата Солтана, а угода на письмі не укладалася, як не могло бути на ній і їх власноручних підписів³².

Коротко викладений вище зміст документів, хоча безпосередньо і не стосується історії села Глух, але дає певне уявлення про постаті і соціальний статус одного із перших власників села і першого відомого нам носія прізвища, що походить від його назви. Саме Глуські, а не Єло-Малинські, як це стверджувалося авторами на протязі останніх століть, були першою династією власників майбутнього Новомалина³³.

Література

1. Пура Я. Край наш у назвах. – Випуск IV. – Рівне: Перспектива, 2002. – С. 38.
2. Так само. – С. 10, 28, 36, 60, 134.
3. Так само. – С. 38.
4. Див. статтю О. Романчука у цьому виданні.
5. Див: Яковенко Н. Нарис історії середньовічної та ранньомодерної історії України. – 2-е вид., переробл. та розшир. – К.: Критика, 2005. – С. 97.
6. Котляр М. Волинська земля // Енциклопедія історії України. – Т. 1. – К.: Наукова думка, 2005. – С. 607.

7. Див.: Яковенко Н. Назв. праця. – С. 138-141.
8. Русина О. Федір Любартович // Довідник з історії України. – 2-е вид., доопр. і доповн. – К.: Генеза, 2002. – С. 989.
9. Пура Я. Назв. праця. – С. 37-38.
10. Лев – православне ім'я Свидригайла; Болеслав – його ім'я після охрещення за католицьким обрядам в 1386 р. Див.: Русина О. Свидригайло // Довідник з історії України. – 2-е вид., доопр. і доповн. – К.: Генеза, 2002. – С. 722.
11. Цинкаловський О. Стара Волинь і Волинське Полісся. – Т. II. – Вінніпег, 1986. – С. 147.
12. Теодорович Н. Историко-статистическое описание церквей и приходов Волинской епархии. – Т. II: Уезды Ровенский, Острожский и Дубенский. – Почаев, 1889. – С. 786.
13. Nowomalin // Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich. – Т. VII. – Warszawa, 1886. – S. 264.
14. Ibid.
15. Orłowicz M. Przewodnik po Wołyniu. – Łuck, 1929. – S. 278.
16. Русина О. Скиргайло Ольгердович // Довідник з історії України. – 2-е вид., доопр. і доповн. – К.: Генеза, 2002. – С. 764.
17. Див.: Грушевський М. Історія України-Руси. – Т. IV: XIV-XVI віки – відносини політичні. – К.: Наукова думка, 1993. – С. 184-203; Яковенко Н. Назв. праця. – С. 144-147.
18. Яковенко Н. Назв. праця. – С. 149-150.
19. Теодорович Н. Указ. соч. – С. 786.
20. Селище Стаї в колишньому Луцькому повіті публікатори славутського архіву Сангушків не змогли ідентифікувати із жодним існуючим на 1887 р. поселенням Волинської губернії. Має право на існування гіпотеза, що мова в грамоті Свидригайла йде про Стійло (на польській мові – Stójło), Після Другої світової війни приєднане до села Межиріч Острозького району. Це поселення якраз знаходилося на рубежі володінь власників Глух-Новомалина (Глуських і Єло-Малинських) та князів Острозьких. Урочище Стаї неодноразово згадується в судових документах кін. XVI – поч. XVII ст. у справах про самовільне заорювання князівськими людьми земель у цій місцевості, що входила до новомалинських володінь (див.: Державний історико-культурний заповідник м. Острога (далі – ОДІКЗ). – КН 23830 – ПІД 9209; КН 23833 – ПІД 9212).
21. Село Торговицьке в тогочасному Луцькому повіті З. Л. Радзими́нський ідентифікує із містечком Торговиця (нині село Млинівського району на Рівненщині) Archiwum Książąt Lubartowiczów – Sanguszków w Sławucie / Przyg. Z. L. Radziemiński, P. Skobielski, B. Gorczak. – Т. 1. – Lwów, 1887. – S. 193.
22. Archiwum Książąt Lubartowiczów – Sanguszków w Sławucie / Przyg. Z. L. Radziemiński, P. Skobielski, B. Gorczak. – Т. 1. – Lwów, 1887. – S. 42.
23. Ibid. – S. VII-VIII.
24. Індикт – п'ятнадцятирічний період, після завершення якого в Римській імперії здійснювався перепис населення і стягувалися податки, вперше встановлений імператором Костянтином Великим на поч. IV ст. В пам'ять цього імператора, якому багато чим зобов'язана християнська церква, Нікейський вселенський собор 325 р. ввів цей період в церковні таблиці, а за початок періодів індиктів взяв 312 р. Щоб знайти індикт для того чи іншого року потрібно додати

*До питання про час заснування
та дату першої писемної згадки про Новомалин*

до цього року 3 і поділити отриману суму на 15. Залишок від ділення і буде індіктом для цього року. Якщо залишок 0, то індікт вважають рівним 15. Див.: Большая энциклопедия: Словарь общедоступных сведений по всем отраслям знаний. – Десятый том. – СПб., 1903. – С. 73.

Літочислення за індіктом було дуже поширене в діловодстві староукраїнською мовою XV-XVI ст.ст., в т. ч. і в написаних цією мовою великокняжих грамотах. Відомі випадки коли в деяких документах наявне тільки датування за індіктом, а датування від Різдва Христового взагалі відсутнє. При рукописному копіюванні документів, а грамота Свидригайла з першою згадкою про Глухні, нагадуємо, дійшла до нас в копії сер. XVI ст., більш ймовірною є помилка при написанні дати від Різдва Христового, ніж короткого (в межах від 1 до 15) індікту. Див.: Archiwum Książąt Lubartowiczów – Sanguszków w Sławucie / Przyg. Z. L. Radziwiński, P. Skobielski, B. Gorczak. – Т. 1. – Lwów, 1887. – S. IX-X.

25. Ibid. – S. IX-X, 158, 160.

26. Ibid. – S. 42.

27. Ibid. – S. 35.

28. Ibid. – S. 50.

29. Ibid. – S. 56.

30. Ibid. – S. 57.

31. Ibid. – S. 60-61.

32. Ibid. – S. 70-71.

33. Вперше на це із сучасних дослідників звернула увагу О. Бірюліна. Див.: Бірюліна О. Витоки та історія роду Єло-Малинських за матеріалами Новомалинського родинного архіву // Волинська книга: історія, дослідження, колекціонування: Наук. збірник. – Випуск 1. – Острог, 2005. – С. 31. Вона ж навела уточнену публікаторами слаутського архіву Сангушків дату першої писемної згадки про Глухи-Новомалин, а саме – 1437 р., на що не звернули увагу кілька поколінь краєзнавців.

